

Psikolojiye Giriş

Ders 8

Şimdinin Bilinci, Geçmişin Bilinci: Görme ve Bellek (devam)

Profesör Paul Bloom: Bu derse farklı bir çeşit gösteriyle başlayacağım. Gerçek dünyada yapılmış değişim körlüğü çalışmalarından birini göstermek istiyorum. Bu video kayıtları herkesin erişimine açık değil. Bunları internetten elde ettik ve küçük Java dosyaları halinde görüyoruz. Bu çalışma Dan Simons'un Cornell'deyken yaptığı ilk çalışmalardan biridir. Ve o zamanlar, Simons'un danışmanı şimdi bizim bölümümüzde olan Frank Keil idi. Evet, işte çalışma... [Video kayıtlarında bir öğrencinin kampüs dışında yürürken yaşlı bir adama yol sorması gösterilir. Öğrenciyle adamın konuşması aralarından kapı taşıyan iki inşaat işçisinin geçmesiyle bölünür. O sırada, yol soran öğrenci inşaat işçilerinden biriyle yer değiştirir. Konuşma, yaşlı adamın yolu tarif ettiği kişinin tamamen farklı bir insan olduğunu fark etmemesiyle aynen devam eder.] [gülüşmeler]. Ve siz fark etmezsiniz.

Değişim körlüğü, psikologlar ve laboratuvarında çalışan bilim adamları tarafından keşfedilen çok çarpıcı görüngülerden biridir. Ancak önemli olan gorilin ortaya çıkışının yarattığı türden bir şaşkınlıktan uzaklaşıp, hızlı değişimi yani hızlı değişen nesnelere fark etmenin zor olduğunu anlamak ve buradan çıkarılacak dersin önemini kavramaktır; çünkü bence buradan çıkarılacak ders çarpıcı ve hayli önemlidir. Şu anda dünyayı algıladığınızı düşünüyorsunuz. Buradan size baktığımda herkesin nerede olduğu bilincine sahip olduğumu düşünüyorum. Arkadaki herkesi tam olarak göremiyorum. Benden biraz uzaksınız ve net görünmüyorsunuz; ancak, beni saran dünyaya dair bir bilincim var. Benzer şekilde, bir saniye için gözlerimi kapatırsam her şey aynı kalır ve ben de orada olan şeylerden bazılarını bir şekilde hatırlayabilirim. Bu da benim sesin yerini iyi bir şekilde belirlemem [Video ekranından gelen sese karşılık olarak].

Şimdi oradan bakıp hem algınızda hem belleğinizde dünya bilincine sahip olduğunuzu düşünüyorsunuz. Değişim körlüğü deneyi bunun doğru olmadığını ileri sürer. Değişim körlüğü deneyi, bir saniye bana bakarsanız ve bu süre içinde bütün sınıf arkadaşlarınız, yanınızda oturan kişi de dâhil olmak üzere, yer değiştirirse bunu fark etmemenizin mümkün olmadığını öne sürer. Ancak bir saniye için bana bakmayıp arkanıza dönseniz ve tekrar baktığınızda ben tamamıyla farklı bir kıyafet giyiyor olsam, değişim körlüğü deneyi bunu fark etmeyeceğinizi önerir. "Bu adamın ne giydiğini unutma, bunu giyiyordu, bu da vardı, bir de bu" gibi kendinize bilinçli hatırlatmalar yaparsanız istisnalar olabilir. Ancak bunu bu şekilde bilinçli yapmazsanız, ne giydiğimi unutursunuz ve bu genellikle olağandır.

Genellikle olağandır; çünkü belleğiniz ve görsel sisteminiz evrene dair "çoğu şey, çoğu zaman aynı kalır" temel olgusundan yararlanır. Kafamı çevirdiğimde her halükarda orada olacağınız için açık bir şekilde nerede olduğunuzu hatırlamama

gerek yoktur. Dünyanın tam bir temsilini aklınızda tutmanıza gerek yoktur. Yalnızca kesin durumlarda dikkat edersiniz. Bu durumlardan biri psikologların değişim körlüğü çalışmalarından gerçeği değiştirmeleri durumudur. İkincisi de filmlerdeki durumlardır. İnsanlar kesintiler içeren filmler yapmaya başladığında ortaya çıkan hayli şaşırtıcı şeylerden birinin de filmdeki her şeyi sürekli olarak doğru anlamının epey zor olduğudur ve olanları fark etmek için çok çaba sarf etmek zorundasınızdır. Böylece, filmlere sızan pek çok devam hatası oluşur ve bunları fark etmek için ya film tutkunu olmalısınız ya da filmde olup bitenleri not etmelisiniz. O halde, buradaki esas konu, gerçeklik algınızın düşündüğünüzden çok daha dar ve çok daha kısıtlı olmasıdır.

Şu anda geçen dersin sonunda kaldığımız yerdeyiz. Belleğin farklı türlerinden bahsediyorduk: gördüğümüz ve duyduğumuz şeylerin duyuşal artıklarının anlık kısmına ilişkin bir tür olan duyuşal bellek ve çalışma belleği, kısa ve uzun süreli bellek. Geçen ders, kavramların duyuşal belleğe ve çalışma belleğine nasıl girdiğinden ve dikkatin öneminden bahsetmiştik. Esasen, değişim körlüğü çalışmaları aslında bazı şeylerin duyuşalarımızdan bilincimize nasıl geçtiği ve nasıl geçmediği üzerinedir.

Şimdi; çalışma belleği, kısa süreli bellek ve uzun süreli bellek arasındaki ayrıma geçmek istiyorum. Şimdi, aslında aralarındaki en belirgin fark depolama farklılığıdır. Uzun süreli bellek ya da “USB” büyük bir depolama kapasitesine sahiptir. Bu, bilgisayarınızın sabit diskine benzeyen belleğinizdir. Gündelik hayatta kullandığınız bellek budur. İngilizcedeki tüm sözcükleri örneğin, 60 sözcükten 80000 sözcüğe kadar, içerir. Tanıştığınız herkesi, dilleri, yüzleri, hikâyeleri, mekânları, tekerlemeleri, şarkıları, televizyon programlarını içerir. Kimse USB’nin depolama kapasitesini bilmez. Başınıza gelen her şeyi hatırlayabileceğiniz doğru değildir. Bunun doğru olduğuna inanmanız için hiçbir sebep yoktur. Aynı zamanda uzun süreli belleğinizde çok fazla şeyi tutabilmenize rağmen, hiç kimse tamamını hatırlayamaz—bellek sınırlı olmak zorundadır; çünkü beyin sınırlıdır. Ama hiç kimse ne kadar büyük olduğunu bilemez. Kimse belleğinizde kaç terabayt bilgi taşıyabileceğini bilemez—ama çoktur.

Bunu, gerçekte çok kısıtlı bir kısa süreli bellek olan çalışma belleği ile karşılaştıralım. Şu an bilinçli olarak belleğinizde tutabileceğiniz şeyler hayli sınırlıdır. İşte bir örnek. Söyleyeceklerimi lütfen bir yere yazmayın. Sizden bunları hatırlamanızı istiyorum. Sadece birkaç sayı söyleyeceğim: 14, 59, 11, 109, 43, 58, 98, 487, 25, 389, 54. Şimdi lütfen bunları yazın. Sizi rahatlatıcaksa bunu bir IQ/zekâ testi olarak görün. Bu deneye katılmaya karar verenlerinizden kaçınız üç veya daha az sayıyı hatırlayabildi? İyi. İyi. Dört, beş, altı, yedi, sekiz, dokuz ya da daha fazlası? On birini de hatırlayan var mı? Bu özellikle zor bir bellek testidir. Sayılar anlamsız. Ve ben size kâğıt kaleminizi hazır tutmanızı söylemeyi unuttum ve bazılarınız bana öylece bakakaldı. Fakat [gülüşmeler] normal şartlar altında bilişsel psikolog George Miller standart kısa süreli bellek depolamasının iki eksik ya da fazlasıyla yedi madde olduğunu söylemişti. Bu da kabaca beş ile dokuz arasındadır.

Bazılarınız eminim ki bunu geçebilir. İyi gününde olmayan bazılarınız ise belki bu kadar bile yapamaz. Şimdi “yedi (iki eksik iki fazla)” bilincinizde tutabildiğiniz madde adedidir. Size 14, 21 diyebilirim. Siz de ortalıkta “Evet 14, 21” diyerek dolaşırsınız. Bunu bilincinizde kolayca tutabilirsiniz. Ama ben size on bir sayı söylediğimde bunu yapamazsınız. Çok azınız belki yapabilir. Kısa süreli belleğinizdeki bilinç pencerenizde bunu tutamazsınız.

Şimdi, bu da akıllara şu soruyu getiriyor neyin “yedisi (iki eksik iki fazlası)”? George Miller’a göre bu sorunun yanıtı “öbek”. Ve öbek dediğimiz şey; tekil, bireysel olarak düşünebileceğiniz temel bellek birimidir. “L, A, M, A, I, S, O, N” harf dizisini gördüğünüzü düşünün. Eğer bilmiyorsanız, eğer bu harfleri birleştirip bir sözcük haline getiremezseniz ve bunları hatırlamanız gerekiyorsa bu harfler sekizlik bir öbek oluşturur. Onları ayrı ayrı aklınızda tutmanız gerekir. Diğer taraftan bu harfleri dört sözcüğe ayırdığınızda sadece dört öbek hatırlarsınız. Eğer Fransızca’da ev anlamına gelen “la maison,” iki sözcüğüne bölerseniz bir ya da iki öbek olur. Ne kadar bildiğiniz—ne kadar ezberlediğiniz—belleğinizde ne kadar tuttuğunuza bağlıdır. Çünkü bu belleğin temel birimi olarak neyi saydığınızı etkiler.

Ve bunun bütün örnekleri. Eğer size “1, 1, 0, 1, 1, 0, 0, 1, 0, 1, 0, 1, 1, 0” sayılarını verirsem ikili sayı sisteminin ne olduğunu bilmeyenleriniz bunları size söylediğim hali ile “1, 1, 0, 0” olarak hatırlamak zorunda kalabilir. Eğer bilgisayar programcısı veya matematikçi olanlarınız ya da herhangi bir sebepten ikili sayı sistemini bilenleriniz bunu onluk sayı sisteminde tek bir sayıya çevirebilir. Sayının kaç olduğunu bilen var mı? Hayır, tekrar söylemeyeceğim. [gülüşmeler] 24 veya değil – bir sayı işte - diyelim 24. 24 ise siz 24 sayısını hatırlayacaksınız. Böylesi daha kolay. Önümüzde kurulmuş bir satranç tahtası olduğunu ve sizin satranç oynamayı bilmediğinizi varsayalım. O zaman satranç tahtasının kurulumunu hatırlaması ölümcül derecede zordur. Bununla ilgili deneyler yapılmış. Laboratuvar ortamında satranç bilmeyen insanlara satranç tahtası kurmuşlar ve beş dakika bakmalarını söylemişler. Oyunu toplamışlar, tekrar kurmuşlar ve bunu hatırlamak ölümcül derecede zor olmuş. “Kenarda ata benzeyen bir şey ve diğerleri vardı”. Ancak satranç taşları bir satranç oyuncusu için mantıklı olan bir düzende kurulmuş olsa, bir satranç ustası masaya bakıp bir anda “Evet bu Fibonacci savunması” ya da öyle bir şeyler derdi [gülüşmeler] ve bunu anında fark ederdi.

Benzer şekilde futbol koçlarının futbol şeması bellekleri test edilmiştir. Koçların futbol şemaları üzerine fotografik bellekleri vardır; çünkü bu şemalar onların zihinlerinde anlamlı bir şeylere karşılık gelir. Mimarların da kat planları üzerine kusursuz bir fotografik bellekleri olabilir; çünkü bu onlar için anlamlıdır. Bu planları anlarlar. Kavramları belleğinizde tutma yolunuz, uzun süreli bellek konusuna geçince bu meseleye tekrar döneceğiz, ama büyük ölçüde onları ne kadar anladığınıza bağlıdır. Bu durum uzmanlık etkisi olarak kendini gösterir.

Şimdi, şu ana kadar kısa süreli bellekte neler olduğunu ve kısa süreli bellekte ne miktarda bilgi sakladığımızı gördük. Asıl soru bu bilgileri uzun süreli belleğe nasıl

aktardığımızdır. Ana depolama sistemi olarak USB'miz var. Bilgiler, bilincimizden uzun süreli depolamaya nasıl aktarılıyor? Bunun için ara sıra işleyen bir yöntem var ama pek başarılı değil. Ve buna “koruyucu tekrar” denir.

Size bir sayı dizisi hatırlamanızı ve yirmi dakikada hatırladığınız takdirde bin dolar kazanacağınızı söylediğimi varsayalım. Bu sayı dizisi benim çocukluğumdaki telefon numaram. Bölge kodu ile birlikte: 514-688-9057. Bunu dört yaşındaki bir çocuğa söylemeniz hatırlayacağını söyler. Sonra “Ben ne dedim?” diye sorduğunuzda “Bilmiyorum” cevabını verir. Eğer bunu sizden birine —çünkü bir şeyler biliyorsunuz— söylesem, birçok şey buna bağlı olsa bir şeyler yapmanız gerektiğini bilirsiniz. Yapacağınız şey kendi kendinize “514-688-9057, 514-688-9057, 514-688...” demektir. Bunu aklınızdan sürekli olarak tekrarlıyorsunuz. Sorun şu ki sadece bunu yaptığınız sürece aklınızda tutabilirsiniz. Bu filmlere benzer. Bunu her zaman görebilirsiniz. 24 dizisinin bir bölümünde olduğu gibi: “Jack KTB’yi (Karşı Terör Birimi) ara ve onlara ajan 11’in tuzağa...” devamını hatırlayamıyorum ama bunu yapmanın yolu sürekli aklınızda tekrar etmektir. Ama bu, bilgilerin USB’ye aktarımını her zaman sağlamaz.

Bilgileri USB’ye aktarmak için tekrar her zaman yeterli olmaz. Başka şeyler de yapmalısınız. Genellikle, ihtiyaç duyduğunuz şey bir yapı ve düzendir. Ve bunu göstermenin bir yolu olguları daha düzenli hale getirdikçe, olgular üzerine daha derin düşündükçe onların USB’de daha sağlam yer ettiği gerçeğini gösteren “işlem derinliği” deneyidir.

Bu çalışmada yaptıkları, insanlara ekranda sözcüklerin belireceğini söylemekti. Bütün katılımcılar aynı sözcük öbeğini gördü. Burada kırk sekiz sözcük kullanılmıştı. Katılımcılara sözcükleri belleklerinde tutmaları söylenmemişti. Katılımcıların üçte birine bazı sözcüklerin büyük, bazılarının ise küçük harfle başlayacağı ve büyük harfle başlayan sözcükler için tuşa basmaları söylenmişti. İkinci gruba ise bazı kelimelerin “tren” kelimesi ile uyaklı olduğu, bazılarının olmadığı ve uyaklı olanlar için tuşa basmaları söylenmişti. Üçüncü gruba “Kız masaya ---- koydu” cümlesine uyan kelimeler gördüklerinde tuşa basmaları söylendi. Deneyin sonunda katılımcılara beklemedikleri bir şekilde hangi kelimeleri gördükleri soruldu. Ve sonuç şöyleydi. Sadece sözcüklerin şekil olarak neye benzediğine odaklanmaları söylendiğinde, sözcüklere ilişkin hatırlama çok zayıftı. Bir şeyleri hatırlamanın en verimli yolu onlara anlam ve duygu kazandırmaktır.

Bir şiir, ya da şarkı içinde kullanılıp bir araya getirilmedikleri ya da canlı bir şekilde hayal edilmedikleri sürece, birbirleriyle alakasız ve hatırlanması zor olacak şeyleri bu yöntemlerle bir araya getirip onlara bir düzen kazandırmanın, hatırlamada çok etkili olduğu ilk zamanlardan beri gözler önüne serilmiştir. Bunun pek çok örneği vardır. Birazdan söyleyeceğim şey hipokampüsün mekânsal bellekle ilgili olduğunu hatırlamak için yapılmış en kötü espridir; ancak yirmi yıl boyunca bunu hatırlayacağınızı garanti ederim. Hipokampüsün yer-yön bulmada etkili olduğunu biliyorsunuz. Kendi kendinize “Kampüste yolumu hipokampüs aracılığıyla bulurum”

derseniz, bunu söylemenin aptalca olduğunu düşünebilirsiniz ama hipokampüsün mekânsal bellek ile ilgili olduğunu unutmazsınız. bu dersten aklınızda kalan tek şey bu olacak.

İnsan isimlerini hatırlama üzerine yazılan bellek kitaplarında, genellikle şiir ve dramatik imgelerle bağdaştırma yöntemi önerilir. Bellek kitapları, genelde dik saçlı ve adı Bay Balık olan kişileri içerir ve bu adamın adını onu saçları yüzünden balık yüzgecine benzeterek hatırlamanızı önerir. Bundan sonra o adamı her görüşünüzde ismini hatırlarsınız. Bu yöntem sadece “Balık” gibi bir isimde işe yarar [gülüşmeler] ama buradaki ana fikir canlı imgeler yaratmanızdır. On harf hatırlamak zorunda olduğunuz bir durumla karşılaştığınızda harfleri bir şarkıya ya da akrostiş bir şiire çevirin. Tamamen keyfimiş gibi görünen bir şeyi hatırlamak gerektiği zaman, akılda kalıcı, gösterişli ve müstehcen bir imgeye dönüştürmeye çalışın. Bu bir şeyleri belleğe atmanın yollarından biridir.

Birşeyleri daha derin seviyede belleğe aktarmanın bir yolu onları anlamaktır, ki bu yöntem bu ders için de diğer her şey için geçerli olduğu kadar geçerlidir. Size bir şeyler okuyacağım ve bunları hatırlamak için elinizden geleni yapmanızı istiyorum. Okuyacaklarım sayı dizileri olmayacak. Bunlar cümle serileri olacak. “Gazete dergiden daha iyidir. Deniz kıyısı sokaktan daha iyi bir yerdir. Başlangıçta koşmak yürümekten daha iyidir. Birkaç defa denemek zorunda kalabilirsiniz. Biraz yetenek ister ama öğrenmesi kolaydır. Küçük çocuklar bile bundan keyif alır. Bir kere başarılı olduktan sonra zorluklar çok küçük gelir. Kuşlar nadiren yaklaşır. Buna rağmen yağmur çok hızlı emilir. Pek çok insanın aynı şeyi yapması aynı zamanda soruna yol açabilir. Birinin çok yere ihtiyacı var. Eğer karışıklık olmazsa, çok huzurlu olur. Sonunda, bir kaya çapa görevi görecek. Eğer şeyler ondan koparsa, ikinci bir şansın olmayacak.”

Ve işte söylediğim şeyler [yazılı cümleleri gösterir]. Bunu hatırlamak ölümcül derecede zordur. Şimdi bunu deneyin [“Bu paragraf uçurtma uçurmak üzerinedir.” cümlesini gösterir]. Bir şeyin ne hakkında olduğunu bilmek, onu bir bağlama oturtarak hatırlamayı kolaylaştırır. [gülüşmeler]

Pekâlâ. Bu, bilgileri belleğe aktarma ile ilgiliydi. Peki, bilgileri belleğinizden dışarı nasıl çıkaracaksınız? Şimdi sınav dönemi. Bilgiler muhtemelen kafanızın içinde. Onları dışarı çıkarmak zorundasınız. Onlara erişmek zorundasınız. Düşünün bir dava durumu var. Tanık olduğunuz suçu anlatıp aktarmak zorundasınız. Birisini gördünüz ve ismini öğrenmek istiyorsunuz. İsmi duyduunuz. Sadece onu anımsamanız lazım. Peki, bunu nasıl yaparsınız? Pekâlâ, “geri getirme ipuçları” vardır. Geri getirme ipuçları mantıklıdır. Geri getirme ipuçları hatırlamak istediğiniz şeylerle bağlantılıdır. Eğer ki camı değiştirmem gerektiğini hatırlamam gerekiyorsa, oturma odamdaki kırık camı gördüğümde camın kırık olması bana onu değiştirmem gerektiğini hatırlatır. Eğer sizinle bir öğle yemeği randevum varsa ve bunu unuttuysam, sizi gördüğümde “Aa, öğle yemeği için bir araya gelmemiz gerekiyordu” der ve bunu hatırlarım.

Geri getirme ipuçları olguları geri getirir. Ama işler bundan biraz daha karışıktır. Kodlama ve erişim arasında “uyumluluk prensibi” denen daha genel bir ilişki vardır. Bu da bir şeyleri öğrendiğiniz bağlam içinde daha iyi hatırladığınız anlamına gelir. Bu aynı zamanda “bağlama bağlı bellek” ve “duruma bağlı bellek” olarak da bilinir. Bu, insanları bota bindirerek, onlara tüplü dalış yaptırdıkları, psikoloji tarihindeki en ilginç deneylerden biriyle gözler önüne serilmiştir. İnsanlara ya su altında ya da botta akıllarında tutmalarını istedikleri şeyleri öğrettirler ve daha sonra onları test ederler. Çalışmanın sonucunda, öğrendiğiniz bağlamda teste tabi tutulduğunuzda daha iyi hatırladığınız ortaya çıktı. Geri getirme ipuçları buna neden olmuş olabilir. Ancak bu ondan daha geneldir. Bu sınıfta öğrendiğiniz şeyleri hatırlamak zorundaysanız öğrendiğiniz mekânı düşünmeye çalışırsanız daha başarılı olursunuz. Eğer final sınavına bu sınıfta girerseniz başka bir sınıfta girdiğinizde olacağından daha başarılı olursunuz. Çünkü bu sınıfta olmak size ipuçlarını anımsatacaktır.

Konu sadece çevre değildir. İnsanlar sarhoşken –diğer zihinsel aktiviteleri engellemeyecek düzeyde bir sarhoşluk-- öğrendiklerini sarhoş olmadıkları hallerine göre tekrar sarhoş olduklarında daha iyi hatırlarlar [gülüşmeler]. Benzer şekilde, eğer içerken ders çalışıyorsanız final sınavına gelmeden önce de birkaç tek atabilirsiniz [gülüşmeler]. Bu bir çeşit “Vegas’ta olan Vegas’ta kalır” durumudur. Yine benzer şekilde, içinde olduğunuz ruhsal durum bile bir şeyler hatırlamanızı etkiler. Depresifken bir şey öğrendiyse tekrar depresif olduğunuzda, olmadığınız halinize göre daha iyi hatırlarsınız. Esas fikir, belleğin geri çağırma bölümü bağlamlarının ilk öğrendiğiniz halindeyken daha başarılı olduğudur.

“Koruyucu tekrar” ve geri getirme, farklı şeyler arasındaki bağlantıları içerir. Koruyucu tekrar bir şey hakkında ne kadar çok düşünülürse o şeyi hatırlamanın daha kolay olduğudur. Eğer bir şey hakkında düşünüyorsanız –bir şey hatırlamak zorunda iseniz- onu mümkün olduğunca çok şeyle ilişkilendirmeyi deneyin. Bir imge düşünün, hatırlamanız gereken şeyi ile ilgili bir espri üretin. Başka insanlara onu nasıl tarif edeceğinizi düşünün. Eğer o olmasaydı, dünyanın nasıl bir yer olacağını düşünün. Esas fikir, üzerinde bu şekilde düşünmenin öğrendiğiniz şeyin diğer belleklerle bağlantı oluşturmasıdır. Ve bu geri çağırmaı kolaylaştırır.

“Koruyucu geri getirme” bellekten bir şeyleri geri çağırırken insanların çabuk vazgeçme eğilimine gönderme yapar. Belleğinizde pek çok şey vardır; ancak bunları açığa çıkarmak için uğraşmak zorunda kalırsınız ve farklı arama stratejilerine ihtiyaç duyarsınız. Sizden çok daha yaşlı olan insanlarla birlikte, liseden sınıf arkadaşlarını hatırlamalarına yönelik bir çalışma yapıldı. Ve ilk denemede katılımcıların performansları felaketti. Belki de yalnızca bir iki arkadaşları ile irtibatı koparmamışlardı diye düşünebiliriz, ki aksi takdirde durum çok kötü olurdu. Bu iyi bir deneydi; çünkü kişilerin doğru söyleyip söylemediklerini, lise yıllıklarını kullanarak kontrol edebilirsiniz. Ardından “Denemeye devam et. Senin eskiden öğretmenin kimdi? Hangi kulüplere üyeydin? Hangi sporlarla ilgilendin? Okula nasıl giderdin? Okuldan nasıl gelirdin? Öğle yemeğinde ne yapardın? Teneffüslerde ne yapardın?” Ve sormaya devam edin. “Adı veya soyadı ‘B’, ‘C’, ‘D’ harfleri ile başlayan

arkadaşların var mıydı?” ve zorlamaya devam ediyorsunuz. Bir süre sonra bir şeyler geri gelmeye başlar. Tekrar belirtmeliyim ki, asla unutmadığınızı söylemek doğru değildir. Tanrıya şükür ki unutmuyoruz. Ama bazen, sadece yeteri kadar uzun süre gözden geçirmedığınız için unuttuğunuzu düşünürsünüz. Doğru cevap için aramanın gerçek bir fiziksel nosyonu vardır.

Geri getirme hakkında konuşmuştuk. Girdiğim her sınıfta birileri ya derste ya da e-mail yoluyla deja-vu durumunu sorar. Deja-vu, yaşanan bir olayın daha önce de yaşandığı hissidir. Yani, ben size burada ders anlatırken siz bana bakıp “Bunu daha önce de duymuştum. Bunu önceden de biliyordum.” diyorsunuz. Birini görüp “Bu durum içerisinde daha önce de bulunmuştum” dersiniz. Pek çok kişinin söylediği gibi bu, psişik güçlerin kanıtı değildir [gülüşmeler]; ancak kimse bunun neden var olduğunu bilmiyor. Biz biliyoruz ve işte bir ipucu: Bu durum beynin ön lobunun hasarı ile daha kötü hale gelir. Eğer beyninizin bu bölümü hasar görürse, daha fazla deja-vu deneyimi yaşarsınız. Bizim bölümümüzün başkanı olan Marcia Johnson da dahil olmak üzere, bir grup bellek uzmanına deja-vu için en iyi açıklamanın ne olduğunu sordum. Ve bana verdiği yanıt – daha doğrusu bu konudaki büyük bir teori şöyledir: deja-vu bir şeyin daha önceden de olduğunu hissetmektir. Cevap bunun daha önceden de olduğudur. Yarım saniye önce olduğudur. Burada olan, bazen şiddetle oluşan bir hasar, bir bozukluktur. Bilmiyorum. Bir bozulma var [gülüşmeler] ve siz konuşuyorsunuz, konuşurken size bir şey oluyor ve bunu belleğe atıyorsunuz. Ama üzerine tarih ve an bildiren bir pul yapıştırmıyorsunuz. Yani, benimle konuşuyorsunuz ve bunu belleğe atıyorsunuz; ama, bunu şu anda gerçekleşen olaylar bölümünde saklamıyorsunuz. Ve yarım saniye sonra benimle konuşurken “Bu ilginç derecede tanıdık” diyorsunuz. Bu da deja-vu sırasında neler olduğu üzerine bir kuram.

Pekâlâ. Şimdiye kadar iyi haberlerden – hatırlamadan – söz ettik ama bir de kötü haber var – unutma. Size daha önce verdiğim sayıları notlarına bakmadan kaçınız hatırlayabilir. En az dördünü kaç kişi hatırlayabilir. Ooo! Etkileyici. Bir saat içinde sorsam sayı azalacaktır. Bunlar benzer bir deneyden elde edilen istatistikler [slaytı göstererek]. Ve bu grafik insanların unuttuğunu göstermektedir. Zamanla siz de unutacaksınız.

Neden unutursunuz? Hepsinden önce unutmak neden var? Bunun için farklı açıklamalar bulunmakta. Bunlardan ilki, beyninizin fiziksel bir varlık olmasına ilişkindir. Beyin fiziksel bir et parçasıdır ve bozulmaya uğrar. Fiziksel şeyler zayıflar. Beyninizde yer alan bellek izleri de zamanla zayıflar. İkinci cevap ise engeldir. Sayıları hatırlıyor musunuz? İşte birkaç tane daha: 114, 81, 66, 42. Hatırlamaya çalıştığınız bilgiye benzer türde daha fazla bilgi geldiğinde, gelen bu yeni bilgi sizin orijinal bilgiye ulaşmanızı engeller. Yani hatırlama yeteneğiniz, hatırlamaya çalıştığınız şeylerle ilişkili daha fazla şeyin öğrenilmesiyle azalabilir, ki bu da bu şeylerin bellekte karışması ile ilgilidir. Son olarak ve belki de en ilginç olanı, geri getirme ipuçlarının değişmesidir. Zaman geçtikçe dünya değişir. Eğer belleğiniz yaşamdan alınan ipuçlarına bağlı olarak geliştirse, geri getirme ipuçlarının değişimi, belli şeylerin hatırlanmasını zorlaştırır.

Bu durum bizi, üzerine hatırı sayılır bilimsel tartışmaların olduğu bir bulmacaya, çocukluk amnezisine götürür. Ve çocukluk amnezisi –çocuğun beyninden hasar alıp, bellek kaybına uğraması anlamına gelmez; insanların erken anılarını geri çağırma zorlanması anlamına gelir. Sizden bir an düşünüp, hatırladığınız ilk anınızın ne olduğunu ve kabaca kaç yaşında olduğunuzu söylemenizi istiyorum. Kaç kişi ilk anısının beş yaş ve üzeri dönemine ait olduğunu düşünmüyor? Peki. Kaç kişi ilk anısının dört yaş ve önceki döneme ait olduğunu düşünüyor? Kaç kişi ilk anısının üç yaş ve önceki döneme ait olduğunu düşünüyor? İki ve daha az? Kaç kişi ilk anısının bir yaş ve önceki döneme ait olduğunu düşünüyor? Ve önceki hayatlarınızı sormuyorum [gülüşmeler]; ama geçen yıl bu yaşandı. İlk anınızın kabaca kaç yaşındayken olduğunu düşünüyorsunuz? [bir öğrenciyi işaret ederek] Kaç yaşında?

Öğrenci: Bir yaşla iki yaş arası.

Profesör Paul Bloom: Bir ile iki arası? Bundan daha iyisini yapabilecek olan var mı? Aynı kişi? Evet.

Öğrenci: Bir.

Profesör Paul Bloom: Bir [gülüşmeler]. Başka kimse? Literatür bu konuda net değil; çünkü insanların ilk anılarına ilişkin hatırladıklarını test etmek çok güçtür. İnsanlara ilk anıları ile ilgili soru sorduğumda genellikle, “Aa evet, bir odada olduğumu hatırlıyorum. Bir beşik olduğunu ve ‘ga ga, goo goo’ [gülüşmeler] yaptığımı ve lazımlıkta oturduğumu hatırlıyorum. Yürüyordum. Çok şirindim. Hatırlıyorum.” Detaylarıyla tartışırken göreceğiz, anlatmak çok zordur ve bu konuda insanlara güvenmemek için –insanlar yalan söylediğinden değil ama daha doğrusu anıların doğruluğundan şüphe duymak için- pek çok sebep vardır.

Aynı zamanda bir ve iki yaşlarında korkunç tecrübeler yaşamış insanların travmaları ile ilgili yapılan çalışmalar, genelde bu travmanın daha sonra hatırlanmadığını göstermektedir. İnsanlar, bu travmayı kendilerine söylendiği için bilirler; ancak tipik olarak net bir şekilde hatırlamazlar. Hatta çocuklar – ileri yaşta bile- o yaştan öncesini hatırlamazlar. Kimse çocukluk amnezisinin nedenini bilmez. Kimse üç yaş civarı öncesi döneme ait anıları hatırlamanın neden çok zor olduğunu bilmez. Bir teoriye göre bunun sebebi, erişim ipuçlarının köklü bir biçimde değişmesidir. Klinik psikolog olan bir arkadaşım, dev masa ve sandalyeler ile döşenmiş bir odaya hastaların alındığı ve bu dev eşyalarla bebeklik dönemine ait anılarını hatırlatıldığı yeni bir terapi yöntemi önerdi. Ve sahadan uzaklaştırıldı [gülüşmeler]. Gerçekten, ama iyi bir fikirdi.

Bazı insanlar bu konuda dili suçlar. Bir çocuk, bir bebek, konuşulan ya da işaret edilen herhangi bir dil olmadan başlar. Dil; bir, iki ve üç yaşlarında öğrenilir. Ve dil belleğinizi yeniden şekillendiriyor olabilir. Ve bellek bir kez yeniden şekillendiğinde, dilden önceki döneme geri dönemez. Sinirsel olgunlaşma da olabilir. Beynin bellek ile ilgili bölümü iki veya üç yaşlarında gelişiyor ve basitçe bu dönemden önce beyinde

bellekle ilgili bir bölüm bulunmuyor. Ve kimse gerçekten ne olduğunu bilmiyor. Belleğin neden erken değiştiği etkileyici bir araştırma sahası.

Bellek kaybının görüldüğü bir diğer durum ise beyin hasarıdır. Ve beyin hasarı birkaç farklı şekilde olur. Biri geriye dönük amnezi. Geriye dönük amnezi, geçmişe ait bazı anılarınızı kaybetmenizdir. Kafa travması geçirip, olaysal belleğinizi tamamen kaybetmeniz durumunda olabilir. Ama genellikle bilincinizi kaybettiğiniz ciddi bir kaza geçirdiğinizde, bundan önceki döneme ait, kafanızı çarptığınız anın öncesine ait bir kararlar yaşarsınız. Bunun nedeni, siz bu deneyimleri yaşarken beyninizin bir çeşit birleştirme yapması gerekir. Beyniniz tekrar bağlanmalı ve yaşadıklarınızı yakalamalıdır. Kafaya ani bir darbe sizin bilincinizi yitirmenize sebep olur ve hemen öncesinde yaşanmış olanlar birleştirilmezler ve bu da onların sonsuza dek yok olmasına sebep olur.

Bir diğer bellek kaybı şekli ise ileriye dönük bellek kaybıdır ve bu durum Korsakoff sendromunda görülür. Hartford, Connecticut bölgesinde yaşayan H. M. isimli çok ünlü bir hastada görülmüştür. Ve son derste gördüğünüz filmdeki “Clive Wearing”de de vardı. Bu çeşit bellek kaybı, yeni anılar oluşturma yetinizin kaybıdır. Sürekli olarak şimdide yaşarsınız ve yeni anılar biriktiremezsiniz.

Aslında durum bundan daha karmaşıktır. Olan şey -ki bu, hastalar hakkındaki normal bellekle ilgili birtakım kavrayışlara da yol açan heyecan verici bir keşiftir– Bu durumlarda beyin hasarı, beyinin ileride öğreneceğiniz mekânsal bellek ile ilgili bölümlerinden, temporal lob ve hipokampus bölgesinde olur. Yeni anılar oluşturamayan insanlarla ilgili keşiflerden biri, bu insanların yalnızca belli tipte anılar oluşturabildikleridir. Örneğin, aynadan bakarken, bir yıldızın içini doldurmanız gereken bir görev var. Böyle bir şey istesem bunu çok zor bulursunuz. Yapması zor olan türden bir şey. Beceriksiz bir şekilde yapabilirsiniz. Yeni anılar oluşturamayan bir amnezi hastasını getirip ona “Hey. Yeni bir şey denemeni istiyorum. Şu yıldız oyununu denemeni istiyorum” deseniz. Size “Olur. Bunu daha önce denemedim ama yapacağım.” der. Dener. Beceremez. Çok kötü yapar. O kişiyi tekrar ve tekrar getirdiğinizde her seferinde “Bunu daha önce hiç görmedim ama deneyebilirim” diye başlayacaktır. Ama her seferinde daha iyi yapacaktır. Ve bu durum örtük bellek olarak bilinir.

Buradaki iddia, bu gibi durumlarda anladığınız, farkında olduğunuz, açık bilinçli belleği oluşturma yetinizi kaybettiğinizdir. Ama bazı anılar kalıcıdır ve onları şekillendirebilirsiniz. Bu durum bir kaç dramatik filme konu olmuştur. Bir tanesi çok kötü bir dramatik film olan [gülüşmeler] Drew Barrymore’un yeni anı oluşturma yetisini kaybettiği ve bir şekilde Adam Sandler’a âşık olduğu [gülüşmeler] filmidir. Kesinlikle izlemeyin. Ama karakterin, karısının katilini ararken yeni bir anı oluşturma yetisini kaybettiği “Memento” isimli harika bir film vardır. “Memento” çok etkileyici bir film; çünkü olayları sondan başlayarak anlatıyor. Ama film boyunca başka bir hikâye ileriye doğru anlatılıyor. Bu hikâyeyi beğeniyorum; çünkü dramatik olarak ciddi bellek

kayıplarında ne olup ne olmadığı anlatılmış. Şimdi size “Memento” filminden çözülmeyi tanımlayan birkaç video göstereceğim. [video gösterilir]

Şimdi, bir sonraki sahne gerçek bir deneyden modellenmiştir. [video gösterilir] Film izleyenleriniz hikâyenin Sammy için çok trajik bittiğini biliyor. Film şiddetle tavsiye ediyorum. Şimdi iki çeşit bellek kaybından bahsettik. Bir tanesi her gün karşılaştığımız, unutma durumunda başımıza gelen bellek aksaması. Kaçınız ilk verdiğim sayılardan üç ya da daha fazlasını hatırlıyor? Ciddi misiniz? Buyurun, söyleyin.

Öğrenci: [duyulmuyor]

Profesör Paul Bloom: 14, 59, 11. Doğru mu? [gülüşmeler] İyi. [gülüşmeler] Tamam. Bir ay sonra tekrar soracağım. [gülüşmeler] Peki, insanların unutması beklenir [gülüşmeler] ve bazı şeyleri unutacaksınız. Bu normal unutmadır.

Bir diğer unutma durumu ise beyin hasarı ile olandır. Beyin hasarı ile oluşan unutma egzotik, sıra dışıdır ancak zihnin nasıl çalıştığı ile alakalı daha genel konular açıklıyor olması bakımından ilginçtir. Bu dersin konularından birinin “Clive Wearing” gibi sıra dışı durumlara göz atmak olduğunu ve bunu sadece ilginç oldukları için yapmadığımızı, bu sıra dışı durumlara bakmanın bize normal insanların nasıl normal olduğunu, bütün olarak bedenin ve zihnin nasıl çalıştığını öğrenmemizi sağladığını hatırlayın.

Üçüncü tip unutma daha da ilginçtir. Aslında – peki, ufak bir deneme yapmak istiyorum. Yapmak istediğim, sizden üç çocuğun bir olaya dair ne olduğunu anlattıklarını dinlemenizi istiyorum. Sizin kendi tahminlerinizle bir yere ulaşmanızı istiyorum. Hayal edin. Yargıçsınız, çocuk esirgeme kurumu çalışanısınız ve görmek istiyorsunuz – ben öyle istiyorum – kendi tahminlerinizle kime inanacağınızı ve ne olduğunu bulun. [ses kaydı başlar] [duyulmuyor] [gülüşmeler]

Üç çocuğu da dinlediniz. Hangisine inanıyorsunuz? Hangisine – üç çocuk bunlar; birinci, ikinci ve üçüncü. Kim birinciye inanıyor? Kim ikinciye inanıyor? Kim üçüncüye inanıyor? Eşit gibi. Bu film 2300 uzmana farklı durumlar için gösterildi. Kitabı yırtıp yırtmadığı, oyuncak ayıyı bozup bozmadığı, kitabı havaya atıp atmadığı soruldu ve sizin de görebildiğiniz gibi ağırlıklı düşünce onun yaptığı yönündeydi. Bu çalışma derslerimde kullanmam için bu filmi bana gönderecek kadar nazik olan Steve Ceci tarafından yapılmıştır.

İkinci kızın haklı olduğu çıkar. Kesinlikle hiçbir şey olmamış. [gülüşmeler] Öğretmen “içeriye Sam Stone adında biri gelecek” der. Biri girer ve “Selam” der, dolaşır ve çıkar [gülüşmeler]. Birinci ve üçüncü çocuğun belleklerine yerleştirilmiştir; ama bilim kurguda olduğu gibi değil. Belleklerine yerleştirilmiştir –belleklerine şu şekilde yerleştirilmiştir. Çocukların bazıları sorular sorar. Bu arada muhabirin kendisi, ne olduğunun farkında değildi ve dolayısıyla naifti. Eğer çocuklarla görüşür ve onlara kitabın yırtılıp yırtılmadığını mesela “Onu gördün mü? Gerçekten yaptı mı?” şeklinde

sorarsanız hiçbir şey söylemedikleri görülmüştür. Hiçbir şey görmemişlerdir ve hiçbir şey söylemeyeceklerdir.

Diğer çocuklara Sam Stone'dan bahsedildi. Sam Stone'un sakar, bir şeyleri yırtmaya eğilimli, eşyaları kırıp bozan birisi olduğu yargısı verildi. Ve aslında üçüncü çocuk laf arasında şundan bahsetmişti. "O bunu her zaman yapar." Sam Stone hakkında bunu bilmek kitabı Sam'in yırttığını söyleyen çocukların sayısını artırma eğilimindedir.

Diğer çocuklara öneriler sunuldu. Onlara hatırlatıcı sorgulama uygulandı. Sorular serisinin başlangıcı ise "Sam Stone içeri geldi mi? Oradayken kitabı parçaladı mı?" gibi yönlendirici sorular soruldu. Hala iki yöntemi de alan pek çok çocuk vardı. Aslında gördüğümüz çocuklar bu gruptandı. Sam Stone'un sakar biri olduğunu duymuşlardı ve onlara yönlendirici sorular sorulmuştu. Birkaç aylık dönem boyunca yönlendirici sorular sorulmaya devam edilmiş. Bu çocuklar, birinci ve üçüncü çocukların da yaptığı gibi, yalan söylemiyorlar. Onlar gerçekten de Sam Stone'un içeri girip bunları yaptığına inanıyorlardı. Buna inandıkları gibi bu inançlarında uzmanlara karşı o kadar ikna ediciydiler ki, içlerinde polis memurları ve çocuk esirgeme kurumu çalışanları, hâkimler ve avukatlar gibi kimselerin olduğu uzmanlar onları hayli inandırıcı buldular. Ve bence çocuklar yalan söylemedikleri için uzmanlar onları bu kadar inandırıcı buldular. Gerçekten de söyledikleri şeyi gördüklerine inanıyorlardı. Ama bu anılar yerleştirilmişti. Ve Ceci ve pek çok başka araştırmacı, anıların öneriler ve yönlendirici sorularla nasıl beyine yerleştirilebileceği üzerine çalışıyorlar.

Yapılan aynı tür deney ve araştırmalarla sahte anıların yerleştirilmesinin yetişkinler üzerinde de mümkün olabildiği ortaya çıkmıştır. İnsanların kendilerinin işlemedikleri suçları işlediklerini hatırlayıp itiraf ettikleri dramatik vakalar vardır. Ve bu yalan söylediklerinden değildir. Hatta bu, onlar dengesiz, şizofren veya sanrılı kimseler olduklarından da değildir. Daha çok, bu kimseler kendilerini ikna ettiklerinden ya da daha sıklıkla olduğu gibi başkaları tarafından bunların gerçekte olduğuna ikna edildiklerindedir.

Psikologlar, laboratuvar ortamında bir kişinin başka bir kimseye anıları nasıl yerleştirebileceğini çalıştılar. Ve bazı şeyler standarttır. Size dışçıye gidişim hakkında ya da bir restoranda yemek yerken geçirdiğim zamana ait bir hikâye anlattığımı ve detayları atladığımı varsayın. Restoranda hesabı ödediğim gerçeğini atladığımı ve yemeği yiyip eve gittiğimi söylediğimi varsayın. Hala boşlukları doldurma eğilimindedesiniz. Boşlukları bildiğiniz şeylerle doldurma eğilimindedesiniz. Bunu hatırlayıp daha sonra şu şekilde söyleyebilirsiniz "Evet. Yemeğini yediğini, hesabı ödeyip çıktığını söyledi" çünkü restoranda yemeği yedikten sonra hesabı ödersiniz.

Bu yeterince iyi niyetli. Boşlukları doldurursunuz. Ayrıca diğer insanlar tarafından yapılan bütün varsayımları da bir araya getirebilirsiniz. Bunun en net görüldüğü durum görgü tanıklığıdır. Ve bununla ilgili en iyi çalışma yönlendirici sorularla insanların anılarının nasıl değiştirilebileceğini gösteren ve bazıları ders kitabınızda

tartışılan bir dizi çalışma yapmış olan Elizabeth Loftus'a aittir. Ve bu fazlasıyla ustaca bir şekilde olabilir. Bir deneyde, bir dizi soru sorulan bir kişi vardı –bir kaza sahnesi gösterilmişti ve ya “Kırık bir far gördün mü?” ya da “kırık farı gördün mü?” soruları soruldu. Belirtme hal eki kırık bir far olduğunu belirtiyor ve aslında “kırık farı gördün mü?” sorusu ile karşılaşan kişiler çoğunlukla kırık bir far hatırlamaya yatkın oluyorlar. Çünkü bir imge oluşturup onun içini dolduruyorlar.

Bir diğer çalışmada, Loftus, film kareleri gösterir ve “Okul servisine binen çocukları gördünüz mü?” diye sorar. Aslında okul servisi olmamasına karşın soruda bunu duyan insanlar daha sonra sorulan “Filmde bir okul servisi gördünüz mü?” sorusuna çoğunlukla evet der. Başka bir çalışmada, Loftus film kareleri gösterir ve “Arabalar çarpıştığında ne kadar hızlı gidiyorlardı?” ya da “Arabalar birbirlerine girdiklerinde ne kadar hızlı gidiyorlardı?” diye sorar. Bir hafta sonra insanları laboratuvara tekrar toplar ve “Kırık camlar gördünüz mü?” diye sorar. Çarpışma sözcüğünü duyanlar, birbirine girme sözcüğünü duyanlardan daha fazla kırık cam gördüğünü söylemeye eğilimlidir; çünkü olayı daha dramatize ederler.

Hipnoz, yönlendirici sorular kullanılarak bir çeşit yeniden yapılandırılmanın en açık görüldüğü durumdur. Bazılarınız hâlihazırda hipnotize olmaya hazırdır ve hipnotize edilebilir. Kesin şekilde hatırlama ihtiyacı duymadığınız bir olay hakkında hipnoz kullanarak ne öğrenebiliriz? Hipnotizmanın yaptığı şey insanları işbirliği yapmaya istekli hale getirmektir. Maalesef, filmlerde gördüğünüz gibi “Plaka numarası neydi?” gibi sorularla karşılaştığınızda gidip plaka numarasına bakabileceğiniz bir saklama yeri yoktur. Filmlerde, kişi hipnotize edilir, geçmişe dönüş yaşanır ve plaka numarasına odaklanırlar. Ama bellek bu şekilde çalışmaz. Olan, hipnotize olan kişinin hipnotizmacıyı memnun etme çabası içinde olmasıdır. Böylece kafasındaki şeyleri oluşturur.

Ve hipnoz etkisindeki insanlar kafasındakileri uydururlar. Ve bunu çok etkileyici ve inandırıcı bir şekilde yaparlar. Sizden altıncı yaş gününüze geri dönmenizi istediğim zamanki hipnotik geri dönüşüm örneğin, kısmen böyle bir durumdur. Ve bir gelişim psikoloğu olarak harikulade olan şey ise size dördüncü yaş gününüze dönmenizi söylediğimde, hipnotize edilebilecek biriyseniz gerçek bir dört yaş çocuğu gibi olmadan dört yaşında gibi olmanızdır. Olacak olan şey, bir yetişkinin, dört yaşındaki çocuğun nasıl davranacağına ilişkin sahip olduğu fikirdeki gibi olacağınızdır. Aslında bu, insanların eski Mısır dili ile konuştuklarını iddia ettikleri aşırı hipnotik geri dönüşüm durumlarında da olmuştur. Ve dilbilimciler bu çalışmalarını çok severler; çünkü bunu yapamazsınız – tabi ki gerçekte eski Mısır dili ile konuşuyormuş gibi gözükmezsiniz. Aslında eski Mısır dili ile konuştuğunu sanan ancak gerçekte “anlamsız” bir şeyler geveleyen Kuzey Amerikalı gibi sesler çıkarırsınız. [gülüşmeler] Aslında bu sizin – aslında hipnotizma içinizdeki aktörü ortaya çıkartır. Bu, sizde olanlara karşı ikna edici bir sebep belirtme ihtiyacı uyandırır. Hipnotizma sadece görgü tanıklığında olanın sıra dışı bir halidir.

Bastırılmış anılar. Bir dersi buna ayırabiliriz. Bir dönemi buna ayırabiliriz. Birleşik Devletlerdeki ateşli tartışmaların çoğu bastırılmış anılar üzerinedir. Travmatik cinsel istismara uğradığını iddia eden birçok yetişkin vardır. Bazı durumlarda, bu bellek açısından bakıldığında sıradan bir durumdur. İnsanlar bunun başlarına geldiğini bilirler. İnsanlar başlarına gelenleri her zaman bilirler ve bunu başkalarına anlatırlar. Ancak, insanların başlarına gelen bu olaya kadar hiçbir şey hatırlamadığı bazı alt durumlar vardır. Bu durumda insanlar psikoloğa veya psikiyatra giderler, sorgulamadan geçer ve genellikle hipnoz yöntemleri kullanılır ve sonrasında geçmişte travmatik cinsel istismara uğradıklarını hatırlarlar. Ve bu -bu konuda bir tartışma var ve bunu bu kadar tartışmalı yapan. Buna herhangi bir şekilde engel olmaya çalışmak istemiyorum. Bunu tartışmalı yapan bazı psikologların, bazı durumlarda, bu anıların gerçek olduğuna ve Freudyen bir mekanizma tarafından bastırıldığına inanmasıdır – bu anılar bilince çıkarılmak için fazlasıyla kötüdür ve terapi onları gerçek hayata çıkarır. Ama pek çok psikolog, terapistin hareketleri doğrultusunda oluşturulduğundan, bu anıların güvenilmez olduğuna inanıyor.

Dahası, cinsel istismara uğradığını iddia eden kadınların terapistlerinin dürüstlüğü üzerine hatırı sayılır psikolojik ve yasal mücadele vardır. Örneğin, kadınlar sahte anılar temelinde kendi babalarına karşı dava açmışlardır. Benzer şekilde cinsel istismardan suçlanan ebeveynler de psikiyatristlere ve psikologlara çocuklarının anılarını değiştirdikleri suçlaması ile dava açmışlardır. Anıların bastırılıp bastırılmadığı tartışmalıdır. En azından bazı durumlar için tartışmalı olmayan şey ise şeytani ya da kötü biri olduğunuzdan dolayı değil de, bunun olduğuna gerçekten inandığınızdan dolayı insanlarda sahte anılar yaratabildiğinizdir. Ve insanlarla konuştuğunuzda bu anıların açığa çıkmasına sebep olursunuz.

Son konu flaş bellek. Bunu dönemin başlarında sordum. Şimdi tekrar soracağım. Kaçınız 11 Eylül 2001’de nerede olduğunuzu hatırlıyorsunuz? 11 Eylül 2001’de nerde olduğunu hatırlamayan var mı? Bu ilginç olurdu. Bu toplumu ilgilendiren bir olaydı ancak flaş bellek ile ilgili bir sorun var. Flaş bellek, bu anıların – tam olarak nerde durduğumuz ve ne olduğu gibi son derece canlı olduğu, birçoğumuz için canlı olduğu düşüncesidir; ama gerçekten güvenilir değildir. Ve soru neden olmadığıdır? Çünkü bunlar son derece önemli olaylardır. Bahse girerim daha önce “11 Eylül’de neredeydin?” sorusu ile karşılaşmış bunun hakkında konuşmuşuz. Bu konuşmalarda olan şey hikâyenin değiştiğidir. Ben – 11 Eylül’de nerede olduğumu biliyorum. Eşim nerede olduğunu biliyor. Ama bu konu hakkında konuştuğum kadar onun konuştuklarını dinledim. Belki de artık benim anılarım onun tecrübeleridir, benim değil.

Bu değil. Bütün durumlar için, karşı koymak zorunda olduğunuz cezbedici şey, “Evet. Anıların karıştırılabileceğini biliyorum. Bozulabileceğini biliyorum. Ve belki de her şeyin değişebileceğini, ama gördüğün gibi, bunun olduğuna eminim” demektir. Bu cazibeye karşı koymak zorundasınız; çünkü insanların bir şeylerin olduğundan kesin olarak emin olduğu, izlediğimiz kızların kaseti de dâhil olmak üzere, çok durum vardır. Ve bunların var olmadığını çok iyi biliyoruz. Emin olmak, anının sahte

olmadığının, yeniden yapılandırılmadığının ve hatta yerleştirilmediğinin garantisi değildir.

Bellekle ilgili bu kısımdan alınacak üç temel ders vardır. Birçok bellek çeşidi vardır. Kısa ve uzun süreli bellekten söz ettim. Kapalı ve açık bellek bahsettim. Bunlar bir nevi ayırt edilebilir bellek türleridir. Biri zarar görse de diğeri bozulmadan durabilir. Muhtemelen; beyinde yüzleri, günlük nesnelere ve mekânları hatırlamak için ayrılmış sistemler var. Hatırlamanın anahtarı, düzenlemek ve anlamaktır. Herhangi bir giriş dersi, psikolojiye giriş de dâhil olmak üzere, Yale Üniversitesi'ndeki en zor derstir. Bunun nedeni, çok çeşitli materyal olması ve her birinin ayrı ayrı isimlendirilmesidir. Yale'deki en kolay dersler yeteri kadar birikime sahip olduğunuz takdirde rahatlıkla anlayabileceğiniz, ukalaca işlenen derslerdir. Anlamaya başladıkça hatırlaması daha kolay olur.

Ve son olarak, bazı anılarınıza güvenemezsiniz. Bu haftaki ödeviniz, özel güçlerinizi kötülük için değil, iyilik için kullanmanızı istiyorum tabiki [gülüşmeler], bunu başarabilirseniz çok etkileneceğim [gülüşmeler]. Ama sahte anıyı nasıl yerleştirebileceğinizi ders materyallerinden ve okumalarla anlatmanız gerekiyor. Birkaç dakikamız var. Bellek hakkında sorusu olan? Evet.

Öğrenci: [duyulmuyor]

Profesör Paul Bloom: Hu huu. Hey. Lütfen—

Öğrenci: [duyulmuyor] bu uzun süreli duyuşsal bellek mı?

Profesör Paul Bloom: Soru şöyle, “Piyano çalmayı bildiğinizde hangi bellek kullanılıyor?” Ve bu iyi bir soru. Uzun süreli bellek; çünkü bildiğin herhangi bir konçerto veya şarkıyı belleğine atar ve onu seninle birlikte taşırsın. Bir yıl sonra, iki yıl sonra hatırlarsın. Bu uzun süreli bellektir; ama aynı zamanda örtük belleğe güzel bir örnektir. Çünkü bunu yapmayı öğrenirsin; ama bunu bilinçsiz olarak uğraşmadan yaparsın. Bu duyuşsal değildir. Ama kabaca parmakların ne yapması gerektiğini biliyor. Zihninde değil. Bir soru için daha süremiz var. Evet.

Öğrenci: [duyulmuyor]

Profesör Paul Bloom: Soru fotografik bellek hakkında. Fotografik bellek hakkında birçok iddia var. Benim anlayışım, kalıcı olma eğiliminde değildir. Bazen fotografik bellek, birkaç ders önce otizmden bahsederken Savant yetenekleri ile ilişkili olarak bu soru geldi. Bir şekilde ağır bozulma yaşayan insanların, diğere bellek bölümlerinde de fotografik bellek görülür. Fotografik belleği olanların bir şeyi gördüğünde onun fotoğrafını çekmiş gibi belleğinde taşıdığına inanmıyorum. Sanırım bunun gerçek olduğuna dair bir iki çalışma vardı; ama bence bunlar tartışmalıdır. Peki. Çarşamba günkü dersimizde bir konuşmamız olacak. Dekan Peter Salovey bizimle olacak ve aşk hakkında konuşacağız.